

УДК 338.43:330.34

Кирилов Ю.Є.

*кандидат економічних наук, доцент
Херсонського державного аграрного університету***МОДЕЛЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ****MODEL OF COMPETITIVE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN AGRICULTURAL SECTOR UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION****АНОТАЦІЯ**

Обґрунтовано необхідність зміни підходів в управлінні аграрним сектором економіки України в умовах глобалізації з протидії потенційно можливим негативним наслідкам цього процесу для суспільства до розробки механізмів конкурентоспроможного розвитку галузі в системі світового господарства. Умовою подальшого ефективного функціонування аграрного сектора національної економіки в умовах глобалізації визначено формування моделі конкурентоспроможного розвитку, що базується на реалізації групи функціональних стратегій, які конкретизують та утворюють конкурентну стратегію через зміцнення конкурентних переваг кожного напрямку. Функціонування моделі відбувається шляхом реалізації в глобалізованому світу інноваційно-інвестиційної, інтеграційної, зовнішньоекономічної, продовольчої, екологічної, маркетингової, іміджевої стратегій розвитку.

Ключові слова: аграрний сектор, конкурентоспроможний розвиток, глобалізація, економіка, стратегії, модель.

АННОТАЦИЯ

Обоснована необхідність изменения подходов в управлении аграрным сектором экономики Украины в условиях глобализации по противодействию потенциально возможным негативным последствиям этого процесса для общества к разработке механизмов конкурентоспособного развития отрасли в системе мирового хозяйства. Условием дальнейшего эффективного функционирования аграрного сектора национальной экономики в условиях глобализации определено формирование модели конкурентоспособного развития, основанной на реализации группы функциональных стратегий, которые конкретизируют и образуют конкурентную стратегию путём укрепления конкурентных преимуществ каждого направления. Функционирование модели происходит через реализацию в глобальном пространстве инновационно-инвестиционной, интеграционной, внешнеэкономической, продовольственной, экологической, маркетинговой, имиджевой стратегии развития.

Ключевые слова: аграрный сектор, конкурентоспособное развитие, глобализация, экономика, стратегии, модель.

ANNOTATION

The author proves the necessity of changing attitudes in the management of the agricultural sector of Ukraine under globalization to counter potentially possible negative consequences of this process for a society to develop mechanisms for the development of a competitive industry in the world economy. It is determined that the condition for further effective functioning of the agricultural sector of the national economy under globalization formation is competitive development model, based on the implementation of groups of functional strategies, which specify and create a competitive strategy by strengthening the competitive advantages of each area. Functioning model takes place through the implementation of a globalized world innovation and investment, integration, foreign trade, food, environmental, marketing, branding strategies.

Keywords: agricultural sector, competitive development, globalization, economics, strategy, model.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку аграрного сектора економіки України характеризується настанням якісно нової його стадії, що обумовлюється процесами глобалізації та євроінтеграції. Перед українською державою та агробізнесом постало завдання вирішення надзвичайно важливої проблеми, яка пов'язана із вибором та побудовою ефективних шляхів розвитку в нових геополітичних умовах, коли все відчутнішими стають наслідки впливу глобалізації, розбудови економіки знань та інновацій у світовому вимірі.

Особливо важливим є урахування та прогнозування ролі та впливу глобалізаційних процесів для перспектив розвитку аграрного сектора національної економіки. В умовах загострення конкуренції на світовому та внутрішньому ринках сільськогосподарської та продовольчої продукції, лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, створення нових форм господарювання, посилення присутності транснаціональних корпорацій актуалізується проблема продовольчої безпеки. Змінюються роль та функції держави у забезпеченні захисту національного товаровиробника та споживача, що вимагає переосмислення теоретичних та методологічних засад аграрної політики, стратегічних орієнтирів і пріоритетних напрямів розвитку вітчизняного аграрного сектора.

Уточнення потребує основоположна парадигма, концепції та стратегії подальшого розвитку аграрного сектора економіки в умовах глобалізації. Найчастіше мова йде про його сталий розвиток, стійкий розвиток на тлі фінансово-економічних криз або, меншою мірою, циклічності, ризиків та невизначеності. На наше глибоке переконання, коли аграрний сектор і в теорії, і на практиці господарювання є однією із найважливіших та масштабних рушійних складових національного господарства, визначає імідж країни як світового виробника продовольства, її економічну безпеку, необхідно говорити про його конкурентоспроможний розвиток, збереження та відтворення конкурентних переваг, підвищення конкурентного потенціалу та конкурентоспроможності загалом. Саме такий підхід дозволяє вирішувати виробничо-економічні, еколого-природоохоронні, соціальні проблеми та акумулює концепції і сталого, і стійкого і

циклічного розвитку аграрного сектора. Тільки конкурентоспроможність дозволить протистояти негативним глобалізаційним процесам, акумулювати позитивний досвід європейської та міжнародної інтеграції та зміцнити свої позиції на світовому продовольчому ринку.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним та прикладним аспектам проблем глобалізації, розумінню сутності і перспектив її розвитку та впливу на аграрний сектор економіки присвячене широке коло досліджень провідних вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких В. Базилевич, О. Біленький, О. Білорус, О. Бородіна, В. Власов, А. Гальчинський, Н. Гражевська, В. Іноземцев, Е. Кочетов, І. Кириленко, А. Неклесса, В. Новицький, Ю. Пахомов, М. Портер, В. Сіденко, С. Сіденко, С. Соколенко, Дж. Стігліц, А. Філіпенко, А. Чухно та ін. Незважаючи на активне вивчення економістами-аграріями проблем глобалізації та її впливу на аграрний сектор національної економіки, і донині не надається всебічне методологічне обґрунтування процесів глобалізації та перспектив конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора в її умовах. Велике значення має визначення механізмів конкурентоспроможного розвитку та регулювання аграрного сектора, індикаторів та принципів його стратегій; моделей, показників та критеріїв оцінки конкурентоспроможності й продовольчої безпеки.

Мета статті. Зазначене обумовлює необхідність розробки моделі подальшого розвитку аграрного сектора економіки України на засадах конкурентоспроможності з урахуванням процесів глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація, євроінтеграційні перспективи та структурні зміни в аграрному секторі економіки України актуалізують питання стосовно відповідності традиційної парадигми сучасним тенденціям та створення такої моделі управління, що забезпечить конкурентоспроможний розвиток національного сільського господарства. Головною ідеєю нової парадигми є визнання сільського господарства як галузі, що здатна конкурувати з іншими галузями в національній економіці і на світовому рівні. Найбільш прийнятним для України у контексті пошуку її оптимальної економічної моделі є рух до інституційних та економічних параметрів провідних європейських країн.

Методологічною основою формування моделі конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора в умовах глобалізації нами визначено концепцію багатофункціональності. Вона виходить із того, що сільське господарство як вид економічної діяльності продукує не лише товари, а й незамінні суспільні блага (послуги) нетоварного характеру, найважливіші з яких – продовольча безпека, економічні умови існування сільського населення, відтворення селянства, підтримання екологічної рівноваги, збереження біорізноманіття тощо. Особливістю даної моделі

є взаємозв'язок цілей функціональних стратегій із конкурентною. Таким чином, кожна з них орієнтована не лише на досягнення власною метою, а і на формування конкурентних переваг та забезпечення сприятливих умов для забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора національної економіки (рис. 1).

Формування інноваційної стратегії для суб'єктів господарювання аграрного сектора є одним із основних чинників, що забезпечує їхнє ефективне функціонування в умовах глобальної конкуренції. Основною її складовою, яка узгоджена за цілями і термінами реалізації, є стратегія у сфері створення і використання інновацій. Аналіз конкурентного середовища та передумов формування стратегії інноваційного розвитку характеризується зниженням продуктивності сільськогосподарських угідь та тварин, загостренням проблем зайнятості сільського населення та фінансового забезпечення аграрного сектора, низьким рівнем конкурентоспроможності продукції та рядом інших проблем. Вищевикладене свідчить про необхідність переведення галузі на інноваційну модель розвитку. Економічне зростання суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки, інтенсивне та економічно обґрунтоване впровадження інновацій у виробництво та агроінновацій, зокрема, можливе за умов формування та затвердження на державному рівні комплексу взаємопов'язаних галузевих інноваційних програм і проектів; фінансового та матеріального забезпечення наукової і науково-технічної сфери; створення інституційного середовища для здійснення і впровадження результатів наукових; створення ефективних конкурентоспроможних інформаційних центрів; забезпечення контролю за використанням інновацій, визначення їх доцільності та відповідності екологічним, технічним та іншим вимогам.

Метою стратегії є досягнення економічного, організаційного та соціального ефекту шляхом задіяння комплексу механізмів державного регулювання. Найважливішими серед них є підвищення у прямий і непрямий способи до обґрунтованого рівня обсягів державної підтримки наукових досліджень і освоєння їх результатів в агропродовольчому виробництві; формування у межах національної аграрної інноваційної системи (НАІС) ефективної інфраструктури (зокрема, у вигляді особливих агроекономічних зон, агротехнопарків, інформаційних центрів тощо); створення національної системи інформаційних і консультаційних послуг для сільськогосподарських виробників щодо наявності агроновацій та можливостей їх використання; формування системи підготовки спеціалістів галузі, здатних адекватно сприймати і впроваджувати на практиці новітні розробки.

Впровадження агроінновацій, що реалізуються в аграрній сфері забезпечують приращення економічного, екологічного і соціального ефектів. Специфіка агроінновацій полягає

у використанні в інноваційному процесі природних факторів і компонентів, які при цьому виступають і безпосередніми об'єктами агроінноваційної діяльності. У такому контексті осно-

вними завданнями інноваційної стратегії розвитку аграрної сфери є її техніко-технологічна модернізація, забезпечення ресурсозбереження в галузі, підвищення якісних характеристик

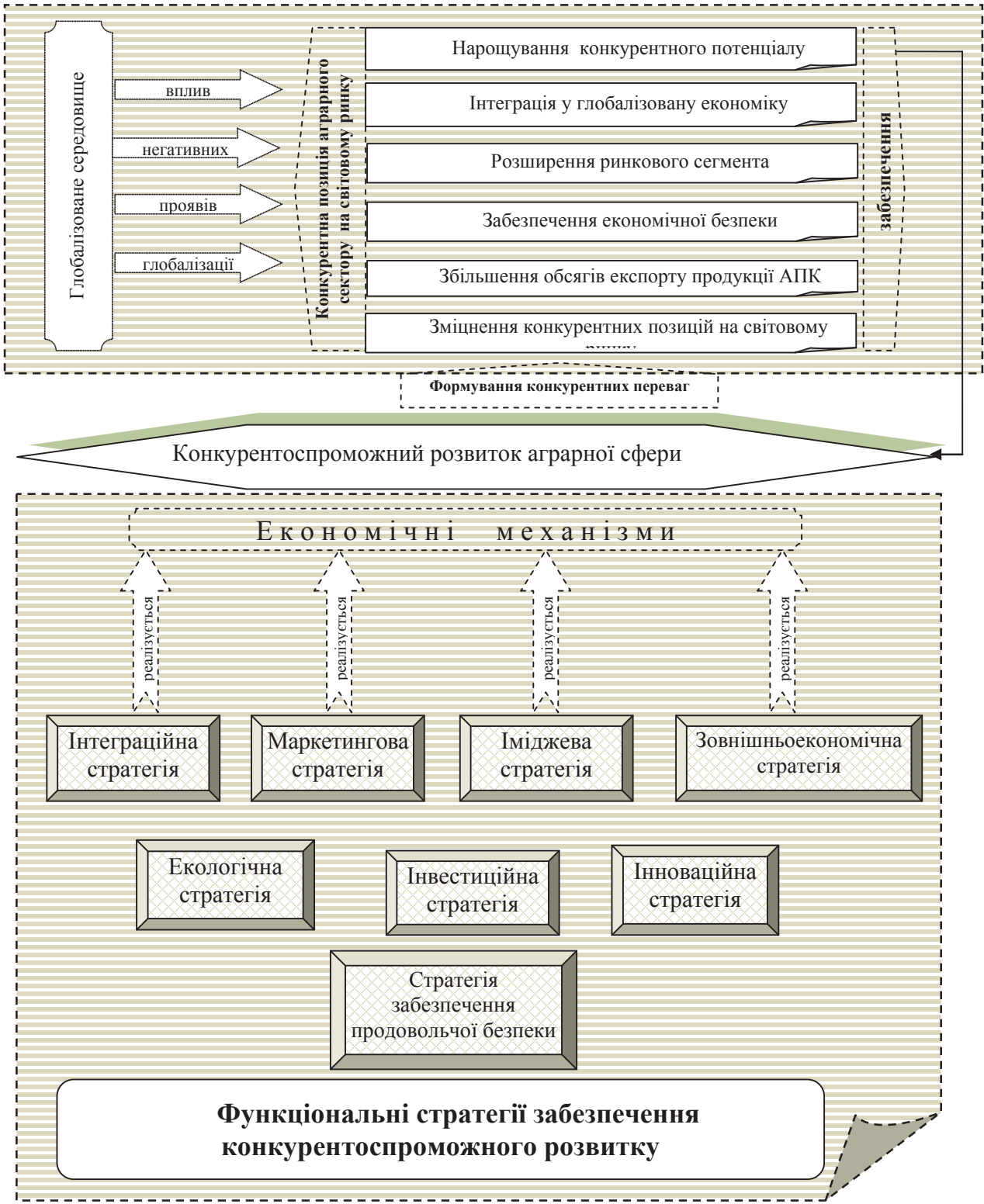

Рис. 1. Модель конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора економіки України в умовах глобалізації

Джерело: розроблено автором.

виробленої продукції, поліпшення екологічної складової сільськогосподарського розвитку. Отже, реалізація цієї стратегії сформує достатній запас розвинутих конкурентних переваг, що забезпечують функціонування за умов несприятливих змін зовнішнього економічного середовища.

Основною стратегічною метою інвестиційної стратегії є досягнення економічного зростання та сталого соціально-економічного розвитку шляхом реалізації низки науковообґрунтованих стратегічних і тактичних завдань. Формування ефективного економічного механізму регулювання інвестиційного розвитку аграрної сфери як рушійної сили соціально-економічного прогресу – чи не найважливіша складова загального процесу забезпечення конкурентоспроможності в умовах впливу процесів глобалізації світової економіки, інтеграції України до ЄС та системних кризових явищ в національному господарстві. Реалізація цієї стратегії передбачає розширення напрямів та джерел фінансування, переорієнтацію інвестиційного попиту, удосконалення форм та методів інвестування, обрання найпрогресивніших, що враховують інтереси всіх сторін-учасниць, максимізують їх очікувані вигоди та мінімізують і розподіляють ризики.

Проведене дослідження виявило необхідність у впровадженні інтеграційної стратегії, що доповнює інноваційну та інвестиційні. Основними формами її реалізації нами визначено створення кластерів та агрохолдингів. До основних позитивних аспектів нами віднесено добровільність створення, інформаційно-організаційна підтримка всіх сторін – учасниць інтегрованих структур, створення асоціацій виробників з метою підтримки координації діяльності учасників кластерів; надання допомоги виробникам у пошуку потенційних партнерів та інформування споживачів щодо переваг продукції. Вищезазначене сприяє досягненню головної мети інтеграційної стратегії – результативному функціонуванню аграрного сектора в умовах ринкової економіки.

Основними завданнями цієї стратегії є усунення посередницьких ланок, скорочення матеріальних витрат і збільшення доходу суб'єктів аграрного сектора, забезпечення фінансової стійкості, оптимізація процесу розподілу прибутку через взаємодію фінансово-кредитних установ з аграрним виробництвом. Результатом реалізації цієї стратегії є досягнення покращення загального економічного стану, підвищення темпів інноваційного процесу, вдосконалення виробництва, збільшення кількості суб'єктів господарювання різних розмірів та форм на внутрішньому і зовнішньому ринках, оптимізації розподілу ресурсів, створення сприятливого інвестиційного й податкового клімату. Нова форма агробізнесу повною мірою відповідає логістичній концепції, що також орієнтується на потокові процеси і вважається одним

із основних інструментів підвищення конкурентоспроможності в умовах сучасних глобальних змін.

Головною метою реалізації стратегії забезпечення продовольчої безпеки є фізична та економічна доступність продовольства та продуктів харчування на всій території країни у кожний момент часу та в необхідному асортименті та безпека продовольства для споживачів. Реалізація стратегії вимагає вирішення завдань щодо запобігання виробництва, реалізації та споживання неякісних харчових продуктів, забезпечення якісних продуктів споживання незалежно від соціального статусу та місця проживання громадянина, доступності споживання продуктів харчування принаймні на мінімальному рівні для малозабезпечених верств населення.

Результатом реалізації даної стратегії є удосконалення товарної політики держави, що орієнтується на довгострокові орієнтири, розбудову національного виробництва, а не лише забезпечення доступними продуктами харчування в короткостроковому періоді; розвитку торговельних зв'язків на ринках аграрної продукції; оптимізація розмірів форм господарювання в цьому секторі; застосування ресурсозберігаючих технологій у провідних галузях та альтернативних джерел та видів енергоносіїв; раціональне використання існуючого і розширення матеріально-технічної бази; забезпечення агросервісного обслуговування суб'єктів господарювання; створення належних умов для зберігання сільськогосподарської продукції.

Екологічна стратегія має на меті забезпечення екологічно збалансованого розвитку аграрної сфери виробництва, відновлення природних систем. Вона є складовою загальної конкурентної стратегії, доповнює та взаємодіє із продовольчою та іміджевою стратегіями. Головними завданнями визначено забезпечення безпеки та якості продуктів харчування, запобігання деградації ґрунтів, водного і повітряного простору, сприяння збереженню природних ресурсів, переорієнтація аграрного сектора на екологоорієнтований вектор розвитку.

Результатом реалізації цієї стратегії є збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу; реалізація єдиної політики щодо раціонального та збалансованого використання природних ресурсів і їх відтворення; забезпечення екологічної безпеки як складової національної безпеки; реалізація міжнародних екологічно спрямованих угод; інтегрування екологічних і природничих засад у секторальні та галузеві програми розвитку; збереження біологічного різноманіття сільських ландшафтів; створення технологій для виробництва альтернативних джерел енергії на основі сільськогосподарської сировини; мінімізації негативного впливу процесів виробництва на довкілля через стимулювання запровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій; забезпечення попиту

на екологічні харчові продукти вітчизняного виробництва.

Важливим у забезпеченні конкурентоспроможного розвитку є формування іміджу держави шляхом реалізації іміджевої стратегії, головними завданнями якої є подолання негативного сприйняття України у світі, забезпечення поступального розвитку нації та економіки в глобалізованому світі, формування та просування унікального образу, бренду, розбудова інфраструктури і туристичного сервісу. Доцільним є розвиток такого історичного етнічного ресурсу, як козацький колорит. До конкурентних переваг розвитку нами віднесено зелений туризм, натуральні продукти харчування, які можна без особливих проблем отримати в будь-якому селі, унікальні природні заповідники, що мають також історичну цінність. У результаті країна може розбудувати свій бренд з погляду туристичної привабливості.

Зовнішньоекономічна стратегія пріоритетними цілями визначає залучення іноземних інвестицій та розвиток підприємництва не лише із традиційними партнерами та провідними країнами світу, а й переорієнтація на вивчення потреб інших агентів торгівельних відносин. До головних завдань віднесено: формування оптимальних товарної та географічної структури експорту продукції; розширення номенклатури експорту і нарощування виробництва товарів, які є найбільш конкурентоспроможними на світових агропродовольчих ринках; нейтралізація ризиків географічної диверсифікації; збереження традиційних та залучення нових перспективних ринків збуту продукції. Стратегічними пріоритетами нами визначено ринки країн Північної Африки, в яких спостерігається зростання обсягів імпорту аграрної продукції, що свідчить про збільшення попиту, імпортозалежність та вказує на підвищення платоспроможності регіону.

Результатом реалізації цієї стратегії є розширення структури експорту, активізація у сфері трансферу технологій вирощування, агросервісних, меліоративних, консультаційних послуг у галузі розробки та впровадження новітніх методів вирощування сільськогосподарських культур у зоні ризикового землеробства; диверсифікації економічних ризиків в умовах глобалізації та підвищення гео економічного статусу нашої держави.

Висновки. За роки незалежності в Україні так і не була чітко сформульована і реалізована власна стратегія входження у процеси економічної глобалізації; участь країни в цьому процесі будувалася на основі моделі імітаційно-

адаптаційного поведінки. Сьогодні, в умовах глобалізації, слід змінювати підходи в управлінні аграрним сектором економіки України з протидії потенційно можливим негативним наслідкам цього процесу для суспільства до розробки механізмів конкурентоспроможного розвитку галузі в системі світового господарства. Потрібно не очікувати, а рухатися назустріч глобалізації, стаючи активним її учасником, зокрема й у контексті реальної інтеграції вітчизняного АПК. Подальша трансформація аграрного сектора економіки України має сприяти не тільки його стабілізації та захищеності щодо впливу екзогенних факторів, а й забезпеченню конкурентоспроможного розвитку, який характеризувався б збільшенням рентабельності, обсягів виробництва та експорту сільськогосподарської продукції, підвищенням технологічності та екологічності галузі, відкриттям нових напрямів та форм міжнародного співробітництва, освоєнням нетрадиційних ринків збуту продукції тощо.

Умовою подальшого ефективного функціонування аграрного сектора національної економіки в умовах глобалізації є формування моделі конкурентоспроможного розвитку, що базується на реалізації групи функціональних стратегій, які конкретизують та утворюють конкурентну стратегію через зміцнення конкурентних переваг кожного напрямку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г., Гончаренко М.О., Зленко В.А. та ін. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / Керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
2. Кириленко І.Г. Глобалізація Ноосфери & Перспективи України / І.Г. Кириленко. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 464 с.
3. Kyrylov Yu. Forming the paradigm of competitive development of the Ukrainian agricultural sector under conditions of globalization // Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development / Scientific Journal. – Lithuania. – 2015. Vol. 37. No. 1: 70-79.
4. Соціоекономічна модернізація аграрного сектора України (концептуальні положення) / В. Геєць, В. Юрчишин, О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2011. – № 12. – С. 4-14.
5. Сиденко В.Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель : В 2-х томах. Т. 1 : Глобализация и экономическое развитие. – К. : Феникс, 2008. – 376 с.
6. Шнипко О.С. Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації. – К. : Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2009. – 456 с.